

Славяните и славянските езически некрополи в днешните български земи

Спас Спасов

Напоследък доста се говори, че „нямало славяни“ въобще в ранното Средновековие, още по-малко пък в ранните векове от съществуването на езическа Дунавска България. Тази теза е разпространена основно в средите на любители на историята. Нека посочим всеизвестния факт: предците на народите в съвременните национални държави са принадлежали към разнообразни етноси/родови групи, обединени от един момент нататък в обща идеология. Христоматийно е твърдението на участника в италианското Рисорджименто (борбата за обединение на Италия), маркиз Масимо д'Азелио: „Създадохме Италия, сега да създадем италианците.“ Нека припомним сходното положение и в съседна Франция, в която, също като при Италия, съществува културно разделение между населението на Севера и на Юга. Да не се говори за съществуващите различия в Белгия (Валон и Фландрия), в Испания (Каталуния, Баския, Андалусия, Кастилия и др.). Етнонимите италианци, французи, испанци, белгийци ги е нямало в Средновековието. Това не значи, че в Средновековието е нямало италианци, французи, испанци, белгийци, а просто тогава прадедите на тези биват наричани по друг начин, но те все пак са си прадеди на днешните. В ново време са почнали да назовават

наследниците на средновековните етноси/родови групи/народи с ново общо име, те биват сплотени в (нова) обща идеология (национализъм).

Да се твърди, че някога е „нямало славяни“ е също толкова логично, колкото да се каже, че преди е нямало италианци, французи, испанци и белгийци, т.е., че между днешните народи, обединени от национализма, и техните предци е нямало връзка. Между прадеди и правнуци не съществува роднинска връзка, образно казано. На някои им е изгодно това, да лишават съвременниците си от предци („няма славяни“, или „няма прабългари“, или „няма траки“), но към момента няма да става дума за морала на такива хора и за мотивите им да се занимават с обезкореняването на днешните народи (българския най-вече).

Нека маркираме проблема със специфичния принцип на назоваване на родовите групи в Средновековието и новите имена, които получават същите родови групи днес, в съвременните исторически трудове. Например византийци. Така са познати могъщите южни съседи на Българското царство днес. Но те не са наричани по този начин – византийци, навремето. Да се очаква ли в такъв случай, че след време някой гений ще съобщи на хората, че „византийци няма“. Същото е и с траките: сред тях съществували одриси и Одриско царство, още – гети, мизи, трибали и т.н. Това значи ли, че няма траки? Да чакаме ли някой, който да разкрие това поредно противоречие? На път към славяните, да не се подминават и прабългарите. Те изобщо не бива да се наричат така (прабългари), според много хора. Но те и не са наричани все така – познати са още като хуно-българи, първобългари, тюрко-българи, само българи (в съвременните исторически трудове), а в изворите – кутригури, утигури, хуни, скити, чдар-болгар, оногондури и пр. (изброявам произволно). Тези толкова много различни имена значат ли, че е нямало прабългари?

Сега се стига и до славяните. След като виждаме какво е положението при прабългари и траки, че даже и византийци, защо да се очаква от прабългарите да бъдат едно цяло, неизменно като име, хомогенно и пътуващо непокътнато във времето? Щом прабългарите и траките са познати под толкова различни имена, толкова нехомогенни са културно, защо да се очаква друго за славяните? Въпросът е реторичен.

Основните писмени свидетелства за славяните от Долно дунавския регион за периода от края на VI – VII век, преди да влязат в отношения с Аспаруховите прабългари, идват от византийските източници – най-вече в „Църковната история“ на Йоан Ефески, описваща събития от 584 г., и „Стратегикон“ на Псевдомаврикий. Йоан Ефески пише, че „проклетият

славянски народ завзе цяла Елада, околностите на Солун и цяла Тракия. Те завладяха много градове и крепости, с огън и меч опустошаваха и грабеха страната и господстваха там напълно свободно, като в своя родна страна. Те забогатяха, имат злато и сребро, цели табуни коне и множество оръжия. Научиха се да водят война по-добре от ромеите.“

Псевдомаврикий разказва за славяните от периода 592 – 602 г., като той маркира техните поселения в близост до река Дунав, на територията на днешна Румъния.

„Племената на славяните и антиите имат еднакъв начин на живот и еднакви обичаи. Те са свободолюбиви и по никакъв начин не се оставят да бъдат поробени или управлявани и особено в собствената им страна. Те са многобройни и издръжливи, понасят леко и жега, и студ, и дъжд, и телесна голота, и недостиг на храна. Към чужденците, които идват при тях, са любезни и грижливо ги прекарват от едно място на друго, където би станало нужда. (...) Те живеят в гори, реки, блата и непробродими езера. Правят много изходи на своите жилища поради различните опасности, които обикновено ги сполетяват. Заравят на тайно място необходимите си вещи, не държат на открито нищо излишно и живеят като разбойници. Обичат да правят нападенията срещу противниците си в гористи, тесни и стръмни места. Служат си умело със засади, внезапни нападения, хитрости, като и денем, и нощем изобретяват различни начини на действие.“

В „История на войните“ Прокопий Кесарийски пише: „Тези народи – славини и анти – не се управляват от един човек, но от старо време живеят демократично и затова винаги общо разглеждат полезните и трудни работи. Също така е току-речи с всички други работи у едните и у другите и това е установено открай време за тези варвари.“

И без да се отделя специално внимание на тези писмени известия, е видно, че авторите забелязват ту „славянски народ“, ту славини и анти или пък славяни и анти. Тези в съвременните исторически трудове ги наричат славяни – по същата логика както ромеите биват наричани византийци, (да речем) чдар-болгар или оногондури ги наричат прабългари, а трибали, гети, одриса ги наричат траки и т.н. Тези славини, анти, славяни, коментирани като народи, имат своя самобитна политическа култура („живеят демократично“), скоро са усвоили военното изкуство („научиха се да водят война...“ – не са като траките, научили се да водят война още преди раждането на Христа) и „не държат на открито нищо излишно и живеят като разбойници“, което ще рече, че имат скромен бит. Нека бъде ясно тук, византийците коментират тези (славяни, славини, анти) като

„чуждо тяло“ за империята, те ги виждат като варвари, т.е. езичници. Живеят демократично, което значи, че нямат царе и не е известно да са имали царство, което индиректно подсказва първобитен начин на живот сред варвари.

За разлика от прабългарите и траките, славяните не раждат никаква особено самобитна своя култура с високохудожествени образи, те по-скоро се приспособяват към пасторалния византийски бит, който заварват, без да произведат никакви съпернически на византийските форми в монументалната архитектура, керамиката, торевтиката (художествената обработка на метали).

За да разберем в какво се изразява първобитния начина на живот на славяните, посочен директно и индиректно в изворите, ще трябва да се поинтересуваме за славянската материална култура.

В какво се изразява славянската материална култура от езическия период, най-общо казано? Славянската материална култура в своя „български вариант“ (т.е. от българските земи VI-VIII в.) се състои основно от славянска керамика, славянски некрополи и славянски жилища (землянки). Нека дебело да се подчертае – посочените керамика, погребални паметници и жилища са славянски, а не тракийски, византийски, прабългарски и пр. От къде знаем това? Подобни на тях са открити на места, където по това време византийци (и траки) не са живели. Значи, те са привнесени на българските земи.

От друга страна, тези белези на организирано материално съществуване на славяните (славяни, славини, анти) не са толкова много и не са толкова мащабни. В никакъв случай не може да се говори за „славянско море“, за каквото пише К. Иречек. Но пък и по времето на Иречек не са се провеждали организирани археологически находки. Неговите мисли и изводи са направени във връзка с общия славянски език. Такова е било времето – историята се възстановявала на базата на езикови паралели, поради липсата на задълбочено познание за материалната култура. Забележително е, че днес, близо век и половина след излизането на първата академична история на България, дело на Константин Иречек, някои хора пренебрегват данните от археологическите разкопки и са напълно невежи относно развитието на археологическите култури в Долнодунавския регион. Изумителното за мен е, че точно такива невежи хора настояват, че „нямало славяни“ („всички сме траки“), и това на базата на „лингвистични проучвания“ (т.е. на спекулации с езикови паралели). Докато всъщност са толкова несведущи за развоя на материалната култура по българските земи, колкото е бил Иречек. Обаче съществената разлика

е, че Иречек не е имал достъп до данните (например разкопки на Плиска се провеждат постоянно вече близо 120 г.). А споменатите просто не искат да четат, но вече знаят...

И така, да се засегне и въпросът със славянските некрополи. Като безспорно славянски към момента те са отбелязани три: Попина-Джеджови лозя, Гарван – Стареца и Козлодуй. И трите са от периода VI-VIII в. Като вероятно славянски могат да се посочат отделни некрополи в Юпер, Блъсково, Бабово, Разделна и Търговище. Славянският погребален обред е трупозгаряне. Горелите кости се поставят в плитки гробове, направо на земята, на купчина или в глинени урни. В един гроб присъстват от една до четири урни. Кремацията е извършвана извън територията на гробните съоръжения, липсват следи от площадки за горене. Мъртвецът е изгарян на клада заедно с личните си вещи. Гробовете са много плитки – от 20 до 70 см. За урни са служели гърнета, правени на ръка. Тези гърнета принадлежат на славянската керамична традиция от епохата – във формата на пресечен конус, диаметърът на дъното е по-малък от този на устието, с много примеси от пясък в глината, счукани парчета глина и малки камъчета. Украсата по урните представляват хоризонтални или вълнообразни линия и ямички. Липсват дръжките. Урните са част от керамичните традиции на пенковската археологическа култура, свързвана с антите (южни славяни) и от пражко-корчагската, археологическа култура, свързвана с венетите (западни славяни).

Катя Меламед, на която принадлежи най-актуалното и пълно изследване на езическите некрополи по днешните български земи във VII-IX в. („Етно – културни процеси в българското общество по данни от езическите некрополи VII – IX век“, дисертация от 2014 г.), отбелязва относно славянското заселване: „Въз основа на анализа на различни по характер извори е направен изводът, че славянската колонизация на Балканите – и в частност в днешните български земи, се случва на етапи. Преселват се сравнително малки групи по различно време, които бързо се вписват в работещите административни и църковни системи на Византия. (...) Откриваме ги и като федерати по южния бряг на Дунав, наред с всички останали етнически групи от епохата.“